

Városunk

Budapesti Honismereti Híradó

IV. évfolyam 4. szám

2001. november

Muskátlis ablakok

Ferencvárosi emlékek

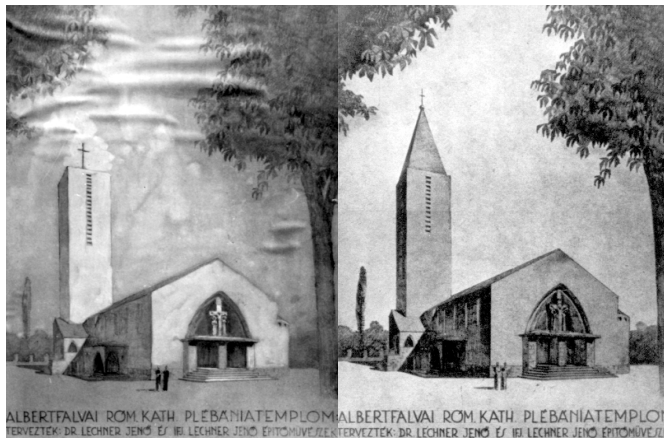
Evangélium gyanánt olvastam Baróti Szabolcs románát a Közép-Ferencvárosról. Elvenni, vagy hozzátenni egy szót sem szabad elégikus hangvételű írásához. Így kerek, így igaz és így tökéletes – hogy mégis sajátos gondolataimmal kiegészítem, annak oka örömmöm. Akadt végre valaki József Attilán kívül, aki „felfedezett” bennünket. Mert ugye a legszebb magyar szavakat kiejtő költő, mint a „mi kutyánk kölyke” világgá kürtölte a város peremén keményen és vasta-

gon lerakódott kormot. Ez természetes. De az már aligha, hogy egy idetévedt „idegen” szelíden és meghatódottan simogassa, csókolgassa sebeinket. Mostohagyermek érezheti így magát, ha szelet kenyeret, tányér levest terítenek eléje. Köszönet ezért Barótinak és elnézést a metaforáért.

Mert a mostohagyermek panaszát ritkán hallgatják meg. És mert a Ferenc körút és Haller utca, a Duna part és az Üllői út közé szorított (Folytatása a 2. oldalon.)

Tervasztal és valóság

Albertfalva temploma

Nagy-Budapest létrehozására megemlékezve rendezte meg tavaly a Budapesti Történelmi Múzeum „A

másik Budapest” című kiállítását, amelyen az Albertfalvi Múzeum is kiállítóként vett részt.

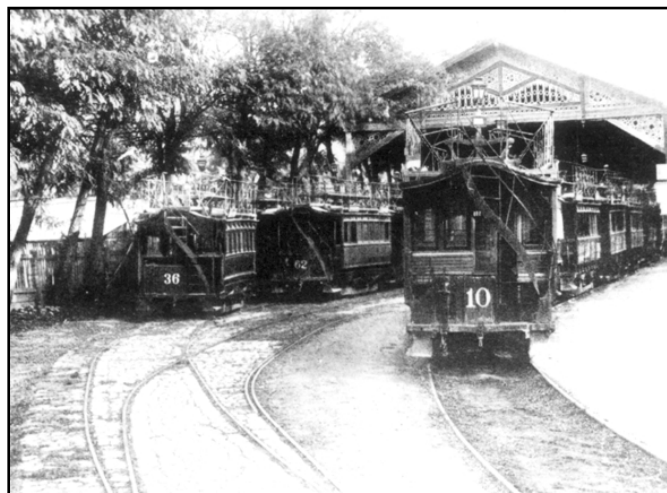
Egy olyan képeslappal találkoztam e kiállításon, mely – azt gondolom – eddig mindenki számára ismeretlen volt. A képeslap postai forgalomban is előfordult, bélyeggel, üdvözléttel, címmel látták el az 1940-es években. Jelenleg a Kiscelli Múzeumban található meg az eredeti. Elé képzelem szerint két terv készült az albertfalvai katolikus templom építésére is. (Folytatása a 7. oldalon.)

A lóvasút diadalútja II.

A hálózat kiteljesedése

Mai fővárosunk budai oldalán a lóvasút létrehozásának eszméje igen korai, a Zugligetbe már az 1840-es évek végén terveztek vonalat. 1852-ben, majd 1865-ben konkrét ajánla-

tokat is nyújtottak be vállalkozók – utóbbi megkapta az engedélyt. Az építés azonban csak az 1867. esztendőben gróf Festetich Béla, Balássy Antal és társai által beadott kérelem el-

A BKVT kőbányai kocsisínje (1895)

fogadása után indult meg. Ők a Lánchíd budai hídfőjétől Óbudáig, valamint az egyik kedvelt kirándulóhely, Zugliget felé kívántak lóvasutat létesíteni.

Az engedélyidőt 40 évben határozták meg, a vonalakat az okmány kiadásától számítva két év alatt kellett megépíteni. Előjogot kaptak minden más, Budán létesítendő lóvasút építésére is.

Azonban a területhasználat tisztázásakor gond keletkezett, ugyanis azon pályarész építésének hozzájárulását, mely Óbuda területén feküdt, Buda város tanácsa adta ki. Az óbudai városvezetés ez ellen tiltakozott, az ügy rendezéséig a vasút csak Óbuda és Újlak határáig épült meg.

A vállalkozók 1867. augusztus 10-én részvénytársaságot hoztak létre Budai (Folytatása az 5. oldalon.)

Budapest múltja

Fővárosi forrásgyűjtő pályázatot hirdetett meg „Budapest múltjának emlékei” címmel a Budapesti Honismereti Társaság – a fővárosi kerületek helytörténelmi gyűjteményei/múzeumai közreműködésével. A részletes pályázati felhívás a 6. oldalon olvasható.

Muskátlis ablakok

● folytatás az első oldalról

rult városrész ilyen mostohagyermek. A városrész sakktablájának bábui pedig szinte élettelenek. Panaszuk régen elhalt, többségük bevonult már a nagy regimentbe, valamelyik köztemetőbe, s legfennebb onnan vigyázzák néhány itt felejtett társuk zavaros álmát. Itt élünk egy kétmillió közösség lassan kellős közepén, de csak az vesz észre bennünket, aki betéved sikátorainkba. Kereken húsz utcanév szól jelenlétünkről, düledező roskatag házak, szükséglakások lázadnak és kiáltanak megoldásért. Tűzfalak, elhagyott lakások, rémesen kopott, vedlett házacskák, nyilvános szeméttelpeként használt üres telkek már zokszót sem ejtenek. A főváros slumjává váltunk, mert mindig akkor fogyott el a pénz, akkor fulladt ki a terv és annak végrehajtása, amikor ránk került volna a sor.

Több, mint negyven évig voltam, „Isten rabja” ebben „Az Isten háta megett” városrészben. 1950-ben, mint Kolumbusz Kristóf az Üllői út szélén vettem horgonyt. Fiatalon, világhódító lelkülettel léptem partjaira. Mit nekem Párizs, Bécs, Brüsszel, Amszterdam, Nyugat! Szerelmesem lettem a guggoló házacskáknak, muskátlis ablakoknak, oleanderes udvaroknak. És főként az embereknek. Azoknak a patriótáknak, akiknek szűkebb hazája a Ferencváros. Magyar, német, szlovák nevű családok váltak izzig-vérig ferencvárosiakká. Város volt ez a városon belül. Öntudattal és egy túlfűtött romantikával. Ezeket az embereket elűzni, elkergetni innen visszavillával sem lehetett. Tulajdonképpen falusi jellege

volt mindvégig. Kocsmáival, templomaival, fejkenődös asszonyaival, kalapot emelő méltóságos férfai-
val. Istenfélő, templomos népével, az utcán snurozó sihederjeivel, kartonruhás leánykáival, labdájuk után cikázó kicsinyeivel. A festői képen mit sem változtatott József Attila Gát utcai otthona, a szövönők fáradt tekintete, vagy a „Mama” fakó haja. Mert a válságok periódusonként megjelenő nyomorát kiheverte, mint gyermek a bárányhimlőt. Akárcsak az 1945-ös évet.

Az első megrázkódtatást 1951-ben éltem át. Akkor vettem észre, hogy a mélyben félelmetes erők izzanak, mint kohóban az érc, a felszín pedig telehintik a félelem csírázó magvaival. A júliusi lila pirkadatban teherautók berregésétől lett hangos az utca. A végnélküli Mester utca többek között. Szedték össze a deportáltakat, a fehér cédulasokat, a kitelepítendőket. Csodálatos volt ennek a népnek az együttérzése, becsületes emberszeretete. Rejtette az áldozatok bútorzatát, holmiját, olykor őket, magukat is. Szívvel kísérte az ismeretlenségbe hurcolt embertársait. Nem fogott rajta a deklasszátkról költött, hamisan csengő ideo-

Levéltári Napok

Budapest Főváros Levéltára november 15-16-án a Levéltári Napok keretében tartja a „Magyar levéltárosok a XIX. században és a XX. század első felében” elnevezésű konferenciáját és szakmai napját. A kétnapos rendezvény első napja a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárában, második napja (szakmai nap) a Fővárosi Levéltár VIII. kerület, Leonardo da Vinci köz 2. sz. alatti épületében kerül megrendezésre.

lógia. Legszívesebben maga is útrakelt volna a megalázottakkal az ismeretlen Hortobágyra.

1956-ban gyermekei lett a nagyobb dicsőség. Azoké, akik nem ismerték a veszélyt, a suhancoké, a kölyköké, akiknek ártatlan vére a Tűzoltó, Liliom, Tompa, és Üllői út aszfaltjára fröccsent, s akiket a Bakáts és Ferenc téren temettünk el. Rommá lőtt házaik, otthonaik évekig siratták a bukott forradalom emlékeit. Némán, hangtalanul, mert a falnak is füle volt. Ki tudja, nem a forradalom játszott-e közre abban, hogy ezt a városrészt megalázzák, és soha ne valósuljanak meg a felújítás szándékai. Tény viszont, hogy a sivár tűzfalakra egy titkos kéz felírta a városrész végzetét: „ki kell halnod, el kell veszned!” S elkezdődött látványos hal-

doklása, az őslakosság pusztulása. Annak a nemzedéknek ácsolták a koporsóját, amely forradalmakat, háborúkat átvészelt, s amelyen nem tudott erőt venni Horthy, Szálasi, Rákosi, vagy a szociálszocialista rendszer. Ma még látható közülük néhány. Vizenyős szemekkel, botra támaszkodva, az évek súlya alatt meggörnyedve, értékét vesztett nyugdíjukon tengődve, elmagányosodva, társtalanul. Gyermekeik szanaszét, a szélrózsa minden irányába szétszórtan. Ők itt maradtak. „Károgva és sötéten, mint téli varjú a száraz jegenyén.” Azóta vált doh, penész és ammóniákszagúvá a városrész, a falu-Ferencváros. Azóta váltunk slummá. Eltűnt a romantika, a báj, a festői millió.

Azaz mégsem. Mert megjelentek a modern népvándorlás új honfoglalói. Egyesével, tízesével, százával. Szabolcs átköltözött a kihalt, haldokló városrészbe. Lakni kell valahol. A pályaudvarok, aluljárók megteltek. A szükséglakások, a halálra ítélt guggoló házak szabad prédák. S jöttek rendületlenül. Önkényesen és üzelve a nyomortól. Hozták magukkal beilleszkedési nehézségeiket, munkanélküliségüket, etnikai különbözőségüket, szomorú állapotukat.

Rédey Pál

Lánchíd Kör

Sikeres rendezvényt tudhat háta mögött a Lánchíd Kör. A Budavári Önkormányzat Oktatási és Kulturális Bizottsága és több más támogató segítségével a VII. Határon Túliak Szere 2001. július elején, a Magyar Kultúra Alapítvány székházában került megrendezésre. A szimpózium köszöntőjét dr. Nagy Gábor Tamás, a Budavári Önkormányzat polgármestere, az I. kerület országgyűlési képviselője mondta. A Lánchíd Kör elnöke, dr. Mojzes Imre egyetemi tanár az informatika lehetőségeiről, dr. Szakály Sándor történész, a Duna TV alelnöke „Magyarország a II. világháborúban” címmel tartott előadást.

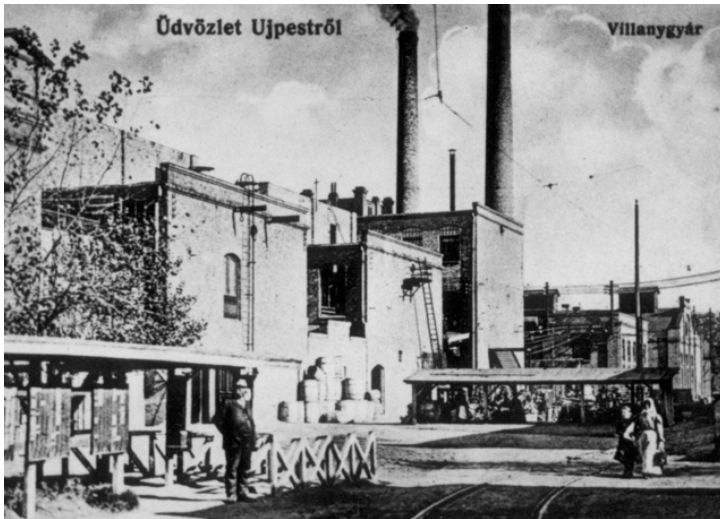
A főváros árnyékában III.

Iparváros Újpesten

Világszínvonalú termékek

Újpest azonban nemcsak a „könnyűipar” ágazatának adott otthont. Ma is működő legjelentősebb vállalatát

lep, amely most épül Újpesten. Az országszerte ismert „Budapesti Egyesült Villamosági Rt.” (a volt Egger és Társa), amelynek Budapest a Huszár utcában van hatalmas gyára, most

Képeslap az újpesti villanygyárról (1911)

is 1900-ban a fővárosból kapta. Ekkor már öt éve működött az Egger és Társa közkereseti társaság a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank tőkésével a VII. kerületi Huszár utcában. Az izzólámpagyártással foglalkozó üzemnek Ausztria-Magyarországon nem volt versenytársa. Ilyen körülmények között nem csoda, hogy lassan kinőtték a pesti telephelyet. A bővítés feltételei a beépítettség miatt itt nem volt lehetséges. Új terület után kellett nézni. A Kereskedelemügyi Minisztérium anyagi segítségével gróf Károlyi Sándortól 13.500 négyszögöl telket vásárolt, azzal a kikötéssel, hogy a létesítendő üzem minimum 1200 munkást foglalkoztat majd és napi 25.000 db izzólámpát gyárt. Milyen volt a helyi reakció? Nézzük az újságot!

Újpesti Közlöny, 1900. október 14. – „Újpest község fejlődését nagyban előmozdítja azaz óriási iparte-

Újpesten is nagy gyártelepet létesít, ahol 7-800 munkást fog alkalmazni... Mindenesetre öröndetes, hogy vármegyénknek amúgy is virágzó községe ez által a gyártelep által is óriási lendületet nyer a fejlődés terén és a munkás alkalmazásával munkanélküli emberei is foglalkozáshoz jutnak, sőt új munkások felvételével a lakosság száma is nagyban emelkedik.”

Mennyire igaza volt a hírlapírónak! 1913-ban a gyár által foglalkoztatottak száma már 3600 főre emelkedett, hazánkban ekkor csak a Weiss Manfréd Acél- és Fémművekben dolgoztak többen, 6000 munkás. A vállalat 1921-ben kutató laboratóriumot létesített, melynek eredményességét már világszinten kell vizsgálni. Újpest szempontjából nagyon jelentős személyiségek dolgoztak ekkoriban a gyárban. Így Aschner Lipót, aki az UTE jelentős támogatója volt. A mai szem-

mel nézve menedzser típusú igazgató olyan gárdát hozott a kutatás területére, akik tevékenyen járultak hozzá a kor elektronikai fejlődéséhez. Néhány név a teljesség igénye nélkül: Millner Tivadar, Bródy Imre, Czukor Károly, Bay Zoltán. Nem kívánom untatni Önöket, de azt hiszem címszavakban is elég felsorolni néhány világhírű találmányukat: 1922-től tényleges termelése indult meg a rádiócsőgyártásnak, 1930-ban 1.123.000 db készült, melyből jelentős exportot bonyolított az üzem. Az 1930-as évek jelentős gyártási eredménye volt a wolfram, majd kripton lámpák gyártása. 1937-től Európában negyedikként kísérleteztek sikeresen televíziós képátviteli lehetőségekkel, a háború alatt pedig – a később az űrkutatásban felhasznált – holdradar-kísérleteket végeztek Bay

is ismert céget említek: a Chinoin gyógyszergyárat. Ma francia érdekeltségű vállalat, melyet 1912 óta tekinthet magáénak Újpest. A történet itt is hasonló, lássuk az újságot:

Újpesti Hírlap, 1912. április 14. – „A közelmúltban alakult Dr. Kereszty, Wolf és Társai Vegyészeti Gyár Rt. új gyártelepét Újpesten a Phöbus Villamosági Rt. áramfejlesztő telephéne szomszédságában építik fel. Az új gyárat most kezdik meg építeni és a nyár folyamán már üzembe is fogják helyezni.”

Valóban, a Károlyi gróftól vásárolt 9.000 négyszetméternyi területen már júniusban megindult a termelés. 1910 óta működött a vegyi üzem az angyalföldi Petneházy utcában, de itt is helyproblémák adódtak. A megoldás: Újpest, sok szabad terület, jó közlekedés, közel van a főváros és elérhetőek a telek-

Zoltán vezetésével. A Tungsram Rt. egyike azon újpesti gyáraknak, mely ma is üzemel, igaz General Electric tőkével.

Aszpirintól a vitaminokig

Sok-sok üzemet sorolhatnék még, de inkább egy ma

árak. Gyors fejlődést láthatunk. Jelentős kutatómunkával ekkortájt szabadalmaztatták az Aszpirin alapanyagát. A két háború természetesen ebben az esetben is mozgatórugója lett a fejlesztésnek. 1918-ban már 1050 munkást foglalkoztatott a ➔

→ Chinoin, ebből 530 volt nő. Az 1930-as évek jelentős felfedezései voltak a Coderit, Demalgon, és jó néhány ismert vitamin előállítás.

Összegzőként annyit, hogy az üzemek közül igyekeztem csak a legjelentősebbeket kiemelni. Az említettek rálátást nyújthatnak arra a gazdasági szituációra, mely Újpest 1929. évi megyei jo-

gú várossá nyilvánítását eredményezte és Budapest, Pozsony, Temesvár után az előkelő negyedik iparvárosi helyet biztosította ennek a településnek magyarországi viszonylatban. Érthető így, hogy több szempontból nem jelentett előrelépést 1950-ben a főváros IV. kerületévé való alakulás a település számára.

Szöllősy Marianne

Rakodás a Chinoin udvarán (1930-as évek)

ERDŐS RENÉE HÁZ

Helytörténeti kiállítások

Új vezetője van a XVII. kerületi Erdős Renée Háznak. *Bakonyvári M. Ágnes* művészettörténésznek, az intézmény közelmúltban kinevezett vezetőjének bemutatkozó sorait, terveit olvasva, bizonyosak lehetünk abban, hogy a neves budapesti képzőművészeti kiállítóhely rangját kivívó galéria, a tradícióit követve, azokat továbbgondolva, a továbbiakban is alkalmas lesz „a magyar kultúra helyi hagyományainak őrzésével új kulturális és művészeti értékek teremtésére” és képes lesz „közönségformáló, összetartó erő gyakorlására”. S továbbra is „egyik alapvető feladata az Erdős Renée írónőre, valamint a Rákosmenten történelmére, kultúrtörténetére vonatkozó tárgyi és írásos dokumentumok őrzése, gondozása, muzeológiai igényességgel történő szakszerű kezelése és a közönség számára elérhető hozzáférhetővé tételének biztosítása.”

Ennek jegyében nyílt meg szeptember 7-én este a *Rákosmenten története* című állandó, valamint a *Hogyan szórakoztak elődeink a Rákosmenten* nevezetű időszakos, helytörténeti kiállítás. Rendezőjük dr. *Dombóvári Antal*, a Rá-

kosmenti Helytörténeti Gyűjtemény vezetője. Idézzük most a szavait a kiállítás meghívójáról. (Apropó! Itt mindenképpen meg kell jegyezni, hogy, ilyen igényes, szép arculattal, amilyen a Renée Ház új meghívóin, hivatalos papírjain látható, ritkán találkozunk az ember.)

Korcsolyázó fiatalok a kiöntött Rákos-patak jegén (XX. sz. eleje)

„A most megnyíló állandó kiállítás szeretné időrendben bemutatni kerületünk történetének alakulását a Rákosmenti Helytörténeti Gyűjteményben fellelhető anyagok alapján. Természetesen a korai századokból eredeti anyag nem áll rendelkezésre, itt továbbra is a könyvtári, levéltári anyagok

másolatait a főszerep. A XIX. és XX. században fokozatosan fejlődött a sajtó és a képi megjelenítés ... több maradt belőlük az utókornak ... a teljességre való törekvés nélkül villant fel a kiállítás egy-egy olyan pillanatot, mely a XX. század történetében jelentős volt, vagy az akkor élt emberek számára fontossággal bírt.” A helytörténeti gyűjtemény igazán jelentős dokumen-

Rákosmenti Helytörténeti Gyűjtemény dokumentumai és képei alkotják. A legjobban illusztrált rész a XIX. század végétől a XX. század első feléig bemutatott időszak. A táblákon végigkövethetjük, hogyan alakultak meg sorra az asztaltársaságok, dalárdák, önképző- és színjátszó körök, sportegyesületek. E formákon keresztül is tanulságos látni azt, ahogyan a régi falusi kultúrát lassan felváltja egy városiasodó, polgárosodó világ. Idézzünk végül egy gondolatot a kiállítást megnyitó Gyöngyössy Márton egyetemi tanársegédétől (egyben képviselő): „A kocsmá és a közigazgatás a legtöbb településen nincs messze egymástól, s itt most nemcsak a földrajzi távolságra gondolok. ... Vajon hol lehet jobban egy közösség ügyeiről nyíltabban és őszintén elbeszélgetni: egy pohár bor, korsó sör mellett, vagy egy bürokratikus keretek közé szorított »lakossági fórumon«, »köz-meghallgatáson«? A régiek jól tudták ezt.”

Az Erdős Renée Ház (1174 Budapest, Báthory u. 31.; tel.: 256-6062) kiállításai hétfő kivételével naponta 15-től 18 óráig látogathatóak. Az időszakos helytörténeti kiállítást október 10-ig lehet megtekintetni.

Ádám Ferenc

● folytatás az első oldalról

Közúti Vaspálya Társaság (BKVT) néven, majd megkezdtek a vasúti pálya építését. 1868. május 18-án a Lánchíd és Óbuda, valamint Újlak határa közötti, június 30-án az Élelmtár tértől (ma Bem tér) a Zugligetbe vezető, majd november 15-én Óbuda és Újlak határától az óbudai Fő tér felé tartó vonalon indult meg a forgalom.

Közben bővült a pesti hálózat is. 1869-ben újabb járat létesült (mai elnevezéssel) a Kálvin tér – Üllői út – Orczy út – Orczy tér irányában, majd egy év múlva két szárnyvonallal egészítették ki a Kiskörút – Váci úti vonalat (az egyik a Kálvin tértől a

Vámház körúton át, a másik a Nyugati tértől a Szent István körúton keresztül érte el a Duna-partot).

Az 1870-es évek elején a vasútépítés átmenetileg megtorpant, a gazdasági válság hatása a forgalom visszaesését eredményezte. Ebben az időben az egy vágánnyal épült vonalak egy részét kétvágányúvá alakították át, a hálózat bővülése már a válságból való kilábalás utáni évekre jellemző. Újabb járatát a Pesti Közúti Vaspálya Társaság (PKVT) 1876. július 17-én nyitotta meg a Kálvin tér és a Közvágóhíd között.

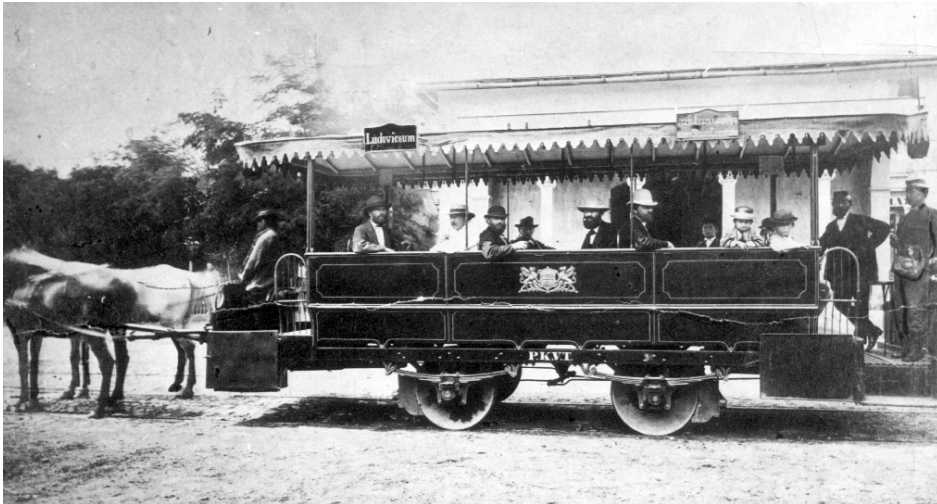
Bár Pest, Buda és Óbuda egyesítéséből 1873-ban létrejött Nagy-Budapest, a Duna két partját lóvasút még nem kötötte össze. Mindkét vasúttársaság szerette volna hálózatát kiterjeszteni, s a most épülő Mar-

A lóvasút diadalútja II.

A hálózat kiteljesedése

git hídon át a forgalmat lebonyolítani, de hozzájárulást egyikük sem kapott. Eredménytelen tárgyalások sorozata után az anyagilag erősebb pesti vállalat 1878-ban megvásárolta a budai lóvasutat teljes vagyonával, felszerelésével együtt. A

lában egy vágánnyal épültek, a kocsik kitérőkben találkoztak. Ez meglassította a forgalmat — pl. a Kálvin tér – újpesti vonalon a menetidő Újpest és a belső városrészek között 1 óra – 1 óra 20 perc körül változott, (csak a megnyitó menet al-

Képviselők egy lóvasúti pálya bejárásán (1896)

cég ekkor vette fel a Budapesti Közúti Vaspálya Társaság nevet (rövidítve BKVT). A Margit hídon lévő vonalat már ez az egyesült vállalat építette meg, az első lóvonat itt 1879. június 21-én haladt át. Később, 1885 és 1891 között létesült pálya a mai Thököly úton a Róna utcáig és a Dózsa György út – Ajtosi Dürer sor – Hermina út irányában az Állatkertig.

A budapesti lóvasúti vonalakra jellemző, hogy álta-

kalmával lehetett – a szakirodalomban említett – 37 perc). Az utazások számának növekedésekor második vágányokat fektettek le, illetve ahol erre nem adódott lehetőség, a kitérőket hosszabbították meg.

Úgy a pesti, mint a budai oldalon a járműállomány összetétele elég tarka képet mutatott. Voltak egy- és kétfogatú, ezeken belül emeletes és egyszintes, nyitott és zárt kocsiszekrényvel ellátott járművek. Kez-

detben Bécsben, majd a lóvasút-társaság pesti főműhelyében készültek. Emeletes kocsikat Pesten az újpesti és a kőbányai, Budán az óbudai vonalon járatok. Itt alkalmaztak kocsiosztályokat is: az I., II. osztályt a zárt alsó szinten, a III. osztályt a tetőn rendszeresítették. A tárolásukra használt telepen a vonóerő számára is biztosítottak helyet. A lo-

vak istálló mellett kovácműhely helyezkedett el, gondozásukra lóápolókat és állatorvost is foglalkoztattak. Forgalmi állományba 1890-ben 353 személykocsi és 1217 ló tartozott.

Az egyes járatok jelölésére a kocsitető egy-egy sarkán színes zászlók,

„iránymutató jelvények” kerültek. Mivel elég sok közvetlen viszonylatot szerveztek, ugyanazon útvonalon több irányba tartó kocsik is haladtak, az utazóközönség jobb tájékozódása érdekében az oldalablakok fölé helyezett több útirányjelző tábla szolgált. 1888-ban 31 járat szelte át Budapestet, a vágányhálózat összes hosszúsága 164,4 km volt.

A viteldíj mértékét először a teljes vonalra állapították meg. A rendszer módosítására csak 1882-ben került sor, bevezették az átszállójegyeket. 1886-tól a kisebb forgalmú vonalakon az utazási kedv növelése érdekében szakaszjegyrendszert alkalmaztak. Sikerének hatására két év múlva a teljes fővárosi hálózat bármely részén lehetett már szakaszjeggyel utazni.

Köszönetnyilvánítás az önkormányzatoknak

Lapunk 2001. évi négy száma megjelenítéséhez nyújtott önzetlen támogatásáért köszönetet mondunk az **I. kerület**, a **IV. kerület**, a **IX. kerület**, a **X. kerület**, a **XI. kerület**, a **XIII. kerület**, a **XV. kerület**, a **XVII. kerület** és a **XX. kerület** önkormányzatainak és polgármestereinek.

Budapesti Honismereti Társaság

Krizsán Sándor

Pályázati felhívás

Budapest múltjának emlékei

címmel az első magyar közgyűjtemény alapításának kétszáz éves jubileuma alkalmából fővárosi forrásgyűjtő pályázatot hirdet meg a Budapesti Honismereti Társaság – a fővárosi kerületek helytörténeti gyűjteményei/múzeumai közreműködésével.

A pályázat célja: a főváros és elődtelepülései történeti múltjának jobb megismerését segítő dokumentumok, emléktárgyak gyűjtése és mindenki által hozzáférhető közgyűjteményekben történő elhelyezése. A pályázatra beadott anyagok térítés nélkül (a díjazottak vásárlás útján) a Budapesti Honismereti Társaság közvetítésével a megőrzést véglegesen biztosító közgyűjtemény tulajdonába kerülnek.

Pályázati témakörök: családi, intézményi, vállalati, ipari, mezőgazdasági, közlekedési, kulturális, egyesületi, sport, iskolai... és egyéb témakörökben, amelyek a főváros és elődtelepülései jelenlegi ill. néhai közigazgatási határain belüli történésekhez kapcsolódnak.

Pályázni lehet: fenti témakörökhöz kapcsolódó eredeti dokumentumok (pl.: naplók, visszaemlékezések, fotók, képeslapok, családi költségvetések, levelek, bizonyítványok, alapító okiratok, jegyzőkönyvek, háztartási naplók, anyakönyvi kivonatok, keresztlevelek, igazolványok, oklevelek, plakátok, propagandaanyagok, számlák, jegyek...) és ezekhez szorosan kapcsolódó tárgyi emlékek gyűjtésével és leadásával.

Különösen ajánlott egy-egy személy teljes életútját, vagy annak hosszabb szakaszát átfogó, részletes életrajzi dokumentációval, háttéranyaggal ellátott személyi hagyatékok; hosszabb időszakot átfogó naplók, családi levelezések, családi költségvetések és háztartási naplók; egyesületek, társadalmi szervezetek működésére vonatkozó dokumentumok, emléktárgyak gyűjtése és benyújtása. Részletesebb tájékoztatást a kerületi helytörténeti gyűjtemények munkatársai adnak, különösen a pályázatra benyújtásra érdemes tárgyakkal kapcsolatban.

A pályázónak a benyújtott dokumentumokat rövid kísérő szöveggel kell ellátnia, amely a dokumentumokban szereplők helyi történeti szerepét ismerteti és bemutatja a dokumentum(ok) származását.

A pályázaton részt vehetnek: mindazok, akik nem beosztásukból adódóan foglalkoznak a főváros történeti múltjával, a budapesti dokumentumok gyűjtésével.

Pályázati részvétel módja: a gyűjtött forrásokat, dokumentumokat, emléktárgyakat a helyi kerületi helytörténeti gyűjteményben/múzeumban lehet átvételi elismervény ellenében leadni. (A pályázó az átvételi elismervényen egyben javasolhatja, hogy a gyűjtött anyaga melyik közgyűjtemény tulajdonába kerüljön és nyilatkozhat, ha nem kívánja neve nyilvánosságra hozatalát.) Amennyiben a kerületben ilyen közgyűjtemény nem működik, akkor a pályázati anyagok a Budapesti Honismereti Társaság székhelyén (Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény, Budapest, IV. Berda József u. 48. Tel: 370-0652) nyújthatók be személyesen. Részletesebb információ ugyanitt kérhető (kedd-péntek: 10–17 óra között).

Benyújtási határidő: 2002. február 15.

Értékelés, kategóriák, díjazás: A benyújtott anyagokat szakmai zsűri értékeli. Az elbírálásnál előnyben részesülnek azok a gyűjtött anyagok, amelyek egy pályázati „téma” komplex bemutatására törekednek (pl.: a családi témakörön belül egy személy életútjának ábrázolása) és származásuk bemutatott.

A szakmai zsűri három kategóriában (múzeumi, levéltári, könyvtári) értékeli a pályázatra benyújtott anyagokat, ad ki első díjat – a díjazást elért pályázatok gyűjtött anyagát a BHT kategóriáinként 15.000 Ft-ért megvásárolja. A díjazottak nevét és gyűjtött anyagukat a fővárosi ünnepélyes eredményhirdetésen tesszük közzé. Tervezzük a pályázaton résztvevők nevét, anyagainak feltüntetését és besorolását (szakmai zsűri döntése) a Városunk – Budapesti Honismereti Híradó 2002. áprilisi számában nyilvánosságra hozni, és az újságot minden pályázónak megküldeni.

Eredményhirdetés időpontja: 2002 márciusában

A pályázatra megfelelő minőségű és mennyiségű anyagok benyújtása esetén azok a gyűjtő nevének feltüntetésével (hozzájárulásával) egy kiállításon és/vagy egy forráskiadványban is bemutatásra kerülhetnek.

Komplett hagyatékok (dokumentumok mellett a mindennapi élet tárgyai) felajánlása esetén azt pályázaton kívül a kerületi, vagy fővárosi közgyűjtemények szakemberei megvizsgálják és indokolt esetben megvásárolják.

Budapesti Honismereti Társaság

Tervasztal és valóság

● folytatás az első oldalról

kus templom építésével kapcsolatban. Az egyik az ismert, mely megvalósításra került, a másik pedig – talán anyagi okok miatt – mely csak a tervasztalon látott napvilágot. Mindkettőt Dr. Lechner Jenő és ifj. Lechner Jenő tervezték. Ez utóbbi abban különbözik a jelenlegitől, hogy a torony tetején még egy négyzetes gúlatorony is van, és annak a tetején látható a kereszt. Az eredeti tervek alapján nem készült még el az altemplom, a végleges oltárkép, a színes ablakok.

A Canonica Visitatio-t olvasva elmondhatjuk, hogy Kismarthy Lechner Jenő és fia, ifj. Lechner Jenő műépítésszek igen sokat tettek Albertfalva templomáért. A kivitelezést felsőszőlősi Szőlősi Imre okleveles építésmérnökre bízta. Az első kapavágás 1940. október 7-én volt, a szentély he-

lyén. A templom alapkövének letétele 1940. október utolsó vasárnapján, Krisztus Király ünnepén volt. Erről az eseményről fénykép is látható az Albertfalvi Múzeumban. Lechner Jenő ajándékozta a Szűz Anya oltár oltárképét, mely történelmi jelentőségű. 1938-ban az eucharisztikus világkongresszus főoltárát díszítette. A Magyarok Nagyasszonyát ábrázolja. A főoltár oltárképe – mint azt már említettem – a templomszentelésre nem készült el. Lechner Jenő ezt úgy oldotta meg, hogy egyik tanítványát, Séd Teréz képzőművészeti főiskolai hallgatót kérte meg az ideiglenes oltárkép elkészítésére. Nagy élmény volt, amikor 55 évvel később Séd Teréz találkozott az általa festett oltárképpel az Albertfalvi Múzeum egyháztörténelmi kiállításán.

Lechner Jenőnek köszönhető még: a szószék díszítésének megtervezése,

így az aranyozott galamb, kiterjesztett szárnyakkal; a négy méter magas missiós kereszt megtervezése; a négy padcsoport elején és hátsó lapján a négy evangélista jelképének tervezése; a kórus feljáró vasrácsának tervezése; a nyolc boldogságot ábrázoló üvegablak közül az első, az ő ajándéka, melyet a Jézus Szíve oltár alatt nyugvó családtagok emlékére készített el; az örökmécses és mozgatójának megtervezése, (kiváló gondolatot valósított meg az egyszerű kenderköteles felhúzószervezettel, melyben a kereszt alkotja az ellensúlyt); elgondolása alapján készültek a keresztúti képek, melyek nagyon jól érvényesülnek a templom fehér falán.

A templom felépítésével kapcsolatosan meg kell még említeni Mahunka Imre és felesége, Kovács Adél áldozatkészségét. Mint ismeretes vagyonuk 58%-ának örökösévé az „Albertfalván építendő r.k. templomot” tették. Mahunka Imre bútorgyáros ezzel az értékes hagyatékkal alapját vetette meg a templomépítésnek. „Az örökség fejében az örökhagyók kérték, hogy mindenkori plébános

évi négy szentmisét mondjon az elköltözöttek lelkiüdvéért. A mindenkori manuális lectum stipendiumát a plébánosnak a templom-pénztár fizeti.” ... „A pénzromlás következtében bekövetkezett veszteség fejében – november hónapban – minden tíz alapítványi szentmise után egy csendes szentmise mondandó. Ez azonban nem vonatkozik a Mahunka örökséggel kapcsolatos misékre.” (C.V.)

Szép gesztus volt a XI. kerületi Önkormányzat részéről, hogy Mahunka Imréről teret nevezett el Albertfalván, valamint emléktáblát lepezett le emlékére. Az emléktábla szövege is a fenti tényeket rögzíti: „Mahunka Imre (1861-1923) császári és királyi udvari bútorgyáros, nemzetgyűlési képviselő, vagyonának nagy részét a felépítendő albertfalvi templomra hagyományozta.” Bízunk abban, hogy a hagyományok ápolása és az emlékek megőrzése terén Albertfalván is megindult valami. Mahunka emlékét őrzi az Albertfalvi Múzeum egyik kiállítása, mely ezen esemény alkalmával nyílt meg.

Beleznay Andor

Séd Teréz és az általa festett oltárkép – az albertfalvi kiállításon

Nemzeti viseletek Zuglóban

Nemzeti díszviselet (a reformkor divatja volt) elkészítését tűztük ki célul. Mintegy demonstrálva, hogy ma is hordható, divatját nem vesztő öltözetet is képesek vagyunk varrni magunknak, ha akarunk. Így aztán az Alsórákosi

Közművelődési Egyesület „lányai” hozzá is fogtak, hogy nagymamáik csipkéiből, volt brokát függönyökből, netán új pamutbársony anyagból elkészítsék ünnepi öltözetüket, színházi ruhájukat. Az augusztus 20-ai budai várban rendezett kör-

Reformkori ruhák – házilagosan

(Fotó: Bóda Sándor)

menetet céloztuk meg végző elkészítési határidőként. Sikerült is időben befejezni, így együtt gyönyörködünk, mert a magyar viselet méltó

rangjának visszaállításával, nemzeti önértetünket, ünnepeink méltóságát is emeljük.

Bóta Piroska

Óbudai Múzeum (Zichy kastély)
Vezető: Dr. Új Irisz, tel.: 250-1020,
cím: 1033 Bp., Fő tér 1., nyitva: K-
V.: 10-18 óra

Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény
Vezető: Szöllősy Marianne,
tel.: 370-0652,
cím: 1043 Bp., Berda J. u. 48., nyitva:
K-P.: 10-17, Szó.: 10-14 óra, zárva:
07. 01. – 08. 31.

Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény
Vezető: Gönczi Ambrus, tel.: 218-
7420, cím: 1093 Bp., Pipa u. 4.,
nyitva: K-P.: 10-16 óra.

Kőbányai Helytörténeti Gyűjtemény
Vezető: Juhász János, tel.: 261-5569,
cím: 1102 Bp., Halom u. 37/b.,
felújítás miatt zárva.

Alberfalvi Helytörténeti Gyűjtemény és Iskolamúzeum
Vezető: Beleznay Andor, tel.: 208-
6635, cím: 1116 Bp., Pentele u. 8.,
nyitva: K-Cs.: 16-18 óra,
zárva: 07. 01. – 08. 31., és egyéb
iskolai szünetekben is.

Etele XI. kerületi Helytörténeti Gyűjtemény
Vezető: Dr. György Lajosné, tel.: 365-

6126, cím: 1117 Bp., Erőmű u. 4.,
nyitva: Sze.: 15-18 óra.

Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény és Kortárs Galéria
Vezető: Dr. Gergely Katalin, tel.: 201-
6607, cím: 1122 Bp., Városmajor u.
16., nyitva: K., Cs., Szó.: 10-18 óra.,
zárva: 07. 18. – 08. 15.

Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény
Vezető: Juhász Katalin, tel.: 349-1501,
cím: 1132 Bp., Váci út 50., nyitva: K-
Cs.: 10-18 óra, zárva: 06. 17. – 08. 11.

Rákospalotai Múzeum
Vezető: Mojzes Ildikó, tel.: 419-8216,
cím: 1158 Bp., Pestújhegyi út 81.,
nyitva: K., Cs., Szó.: 10-14, Sze.: 14-
18 óra, zárva: 07. 29. – 08. 27.

Erdős Renée Ház
Vezető: Bakonyvári M. Ágnes, tel.: 256-
6062, cím: 1174 Bp., Báthory u. 31.,
nyitva: K-V.: 15-18 óra.

XVIII. Kerületi Pedagógiai Intézet és Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Pilhoffer Ferenc, tel.: 290-
5629, 295-0877, cím: 1181 Bp.,
Kondor Béla sétány 10., nyitva: H-
Cs.: 8-16, P.: 8-13 óra, zárva az
iskolai tanítási szünetek idején.

Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény
Vezető: Siklós Zsuzsa, tel.: 281-
1619, cím: 1191 Bp., Fő u. 38.,
nyitva: K-P.: 14-18, V.: 10-16 óra.

Pesterzsébeti Múzeum
Vezető: Dr. Bogvirka Emil, tel.: 283-
1779, cím: 1203 Bp., Baross u. 53.,
nyitva: K-V.: 10-16 óráig, zárva: 07.
10. – 09. 15.

Csepel Galéria és Helytörténeti Gyűjtemény
Vezető: Sárkány István, tel.: 276-
7343, cím: 1211 Bp., Szent Imre tér
3., nyitva: téli időszakban K-V.: 9-17,
nyári időszakban K-V.: 10-18 óra,
zárva: 07. 01. – 08. 31.

Budafok Barlanglakás Emlékmúzeum
Vezető: Garbóci László, cím: 1222
Bp., Veréb u. 4., (Kulcs a Mező u. 52.
sz. alatt, Lakatos családnál)

Soroksári Helytörténeti Gyűjtemény
Vezető: Sasvári Ilona, tel.: 287-0083
cím: 1238 Bp., Sztítás u. 105., nyitva:
K-Szó.: 14-18 óra, zárva: 06. 19. –
08. 10.

Budapest történetének válogatott bibliográfiája IX.

Budapest régiségei / közread. Budapesti Történeti Múzeum. – 33. köt. – Budapest: BTM, 1999. – 396 p. : ill. – Indulás: 1889.

KLAUDY Kinga: Budapest: történelmi séta; [a fotókat kész. Bérczi Lóránt et al.]. – [Budapest] : [Corvina], [1999]. – [32] p. : ill., színes

LUKACS, John: Budapest, 1900: a város és kultúrája [ford. Mészáros Klára]. – Budapest : Európa, 1999. – 253, [2] p., [32] t. : ill. – Bibliogr.: p. 245-249.

PRAKFALVI Endre: Szocreál: Budapest építésze 1945 és 1959 között; [a fényképeket és a reprodukciókat Barka Gábor kész.]. – [Budapest] : Városháza, 1999. – 62 p.: ill., főként színes. – (A mi Budapestünk, ISSN 1215-8895)

Szöveggyűjtemény Budapest történetének tanulmányozásához / összeáll. és szerk. Sipos András és Donáth Péter; [közread.] Budapest Főváros Levéltára, Budapesti Tanítóképző Főiskola. – Budapest : BFL : BTF, 1999-2000. – 2 db: ill. „Symphonia Hungarorum”: Magyarország zenekultúrája

nak ezer éve: Kiállítás a Budapesti Történeti Múzeumban 2001. március 30. – október 29. / [kiadja a] Budapesti Történeti Múzeum, Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társaság. – Budapest: BTM: Magyar Zenet. és Zenekr. Társ., [2001]. – 241 p.: ill., főként színes. – Bibliogr.: p. 217-223.

Egy közép-európai vállalkozó Budapesten: Schmidt Miksa bútorgyáros magyarországi tevékenysége és hagyatéka / [szerk. Horányi Éva, Kiss Éva]. – Budapest: Budapesti Történeti Múzeum, 2001. – 258 p.: ill.

Óbuda – Althofen, Békásmegyér – Krottendorf, Budapest III. kerület történeti kronológiája / [közread. Óbudai Múzeum]. – Bp.: Óbudai Múzeum, 1996. – 74 p. – (Óbudai helytörténeti füzetek 1996. I. évf. 1. szám)

PINTÉR Endre: 100 éves a Szent Margit Kórház: Óbu-

dai kórház-történet dióhéjban, Bp. : Óbudai Múzeum, 1997. – 47 p.: ill. – (Budapest, III. ker. Óbuda-Békásmegyér: Helytörténeti füzetek 1997. II. évf. 2. szám)

ALPÁR Ágnes: Régi idők színjatszói: A Kisfaludy Színház Ó-Budán 1897 Budapest: Óbudai Múzeum, 1997. – 78 p.: ill. – (Budapest, III. ker. Óbuda-Békásmegyér: Helytörténeti füzetek 1997. II. évf. 3. szám)

KAISER Anna – **VARRO** József: Volt egyszer egy hajógyár Bp.: Óbudai Múzeum, 1999. – 99 p.: ill. – (Budapest, III. ker., Óbuda-Békásmegyér: Helytörténeti Füzetek 1999. III. évf. 1. sz.)

KOVÁCS István: Rákospalotai története: az első évtizedek [Budapest]: Közdok, 1997. – 59 p.: ill.

PILINYI Péter: A Józsefváros története [kiad. Budapest Főváros Józsefvárosi Önkormányzata]. – 1-3. köt. – [Budapest]: Józsefvárosi Önkormányzat, 1997-1998. –

Főcím a 2. és 3. kötetben: Józsefváros története

SZÜCS Ilona, M.: Palotanegyed a Józsefvárosban; [fotó M. Szücs Ilona]; [... kiad. Józsefvárosi Önkormányzata]. – [Budapest] : Józsefvárosi Önkormányzat, 1996. – 71 p.: ill.

SZÜCS Ilona, M.: Egy műteremház a Józsefvárosban; [kiad. a Budapesti Városvédő Egyesület]. – Budapest: Bp. Városvédő Egyes., [1999]. – 231 p. : ill.

Védett értékek a Józsefvárosban / [szerk. és összeáll.] M. Szücs Ilona ; [foto M. Szücs Ilona, Nagy Géza]; [... kiad. Józsefvárosi Önkormányzata]. – [Budapest]: Józsefvárosi Önkormányzata, [1999]. – 88 p.: ill., főként színes

BUDÁNÉ JUHÁSZ Katalin: Erzsébetváros - iskolaváros: fejezetek az erzsébetvárosi iskolák történetéből; [közread.] Erzsébetvárosi Önkormányzata. – [Budapest]: Erzsébetvárosi Önkormányzata, 1998. – 79 p.: ill. – Bibliogr.: p. 77-78.

Összeállította:
Gali Ágnes

RÓLUNK – RÖVIDEN

Budapesti Honismereti Társaság

A Budapesti Honismereti Társaság Elnöksége idei második ülését október 25-én tartotta meg. Az egyesület titkára, Gábrriel Tibor részletes tájékoztatást adott az utolsó ülés óta eltelt időszak eseményeiről, az idei bevételekről (pályázati és önkormányzati támogatások) és kiadásokról.

Beszámolt a „Budapest múltjának emlékei” elnevezésű fővárosi forrásgyűjtő akció előkészítésének helyzetéről: a szakmai egyeztetések már februárban lezáródtak. A pénzügyi háttér

megteremtése érdekében négy pályázat is beadásra került, de csak egy pályázatból folyt be 100.000 forint. A tervezett 350 ezer forintos költségnél ez jóval kevesebb, lebonyolí-

tása szerény keretek közt is épp hogy lehetséges. Az Elnökség mindezt figyelembe véve a pályázat

meghirdetése mellett voksolt.

Gyűjteményi Szakbizottságunk október 9-i megalkulásáról a szakbizottság elnöke, Szöllősy Marianne, az Újpesti Helytörténet gyűjtemény vezetője számolt be. Fő céljuk a Társaság és a fővárosi közgyűjtemények együttműkö-

zat kiírásának és lebonyolításának tervét és kerületi különdíjak kifizetését is javasolták.

Az Elnökség ezt követően a „Tudás forrásai” elnevezésű országos középiskolás művelődéstörténeti vetélkedőről hallgatott meg tájékoztatást. A vetélkedő fővárosi döntőjének előkészítésére és lebonyolítására egyesületünket a Honismereti Szövetség felkérte. Döntés született a Rendezvény Szakbizottság megalakításáról. Ennek illetékessége a BHT-t érintő összes fővárosi rendezvényre kiterjed majd (előadások, szimpóziumok, konferenciák, kiállítások, koszorúzások, vetélkedők...).

A Budapesti Honismereti Társaság ezúton fejezi ki köszönetét mindazoknak, akik 2000. évi jövedelemadójuk 1%-nak felajánlásával segítettek. Támogatásukkal jelentős mértékben hozzájárultak mostani számunk (Városunk – Budapesti Honismereti Híradó 2001/4. szám) megjelentetéséhez.

désének elősegítése és megvalósítása. Első ülésükön véglegesítették a budapesti forrásgyűjtő pályá-

Könyvszemle

Dokumentumok Újpest történetéhez 1840-1949

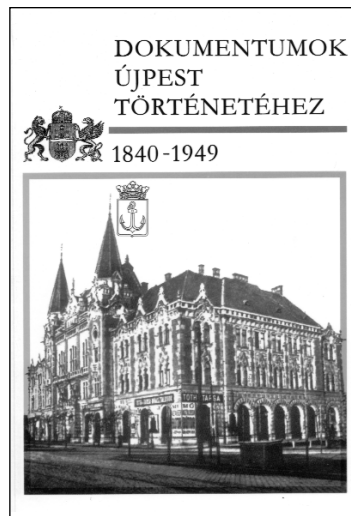
szerkesztette: Sipos András [Budapest Főváros Levéltára, 2001.]

Budapest Főváros Levéltára a Nemzeti Kulturális Alapprogram és Újpest Önkormányzata támogatásával *Budapest történetének forrásai* című sorozatának második köteteként jelentette meg Újpest történeti forrásválogatását.

„Jelen kiadvány egy olyan hiánypótló mű, és egyúttal tisztelgés az elődök előtt, amely eredeti dokumentumok összegyűjtésével és közreadásával betekintést nyújt városrészünk múltjába.” – írja a kötet előszavában Hock Zoltán, Újpest kulturális alpolgármestere.

A szerkesztő történeti áttekintésével induló kiadvány eligazítja az olvasót Újpest múltjának tanulmányozásában. Megkönnyíti a dokumentumok értelmezését, az események sorában való elhelyezésüket. A történeti bevezetést körü-

kintően összeállított kronológia követi, kiemelve azokat a gazdasági, kulturális és politikai eseményeket, melyek döntő erővel befo-

lyásolták a városrész fejlődését. A majd félezer oldalas kötetet statisztikai adatok, névmutató, ajánló bibliográfia és közel húsz érdekes illusztráció teszi kerek egészé.

Mondhatnánk, hogy könnyű dolga volt a szerkesztőnek; a levéltár gazdag anyagából válogathatta az iratokat, de aki ilyen munkát már végzett az tudja csak, hogy nem könnyű a bőség zavarával megküzdeni. A válogatás sikerét igazolja, hogy bepillantunk Újpest fejlődése szempontjából jelentős személyiségek, politikusok gondolkodásába. Olyan szervezetek, egyesületek tevékenységét ismerhetjük meg közelebbről, melyek jelentősen hozzájárultak a sokszor ugrásszerű történeti, gazdasági fejlődéshez. Újmegegyer gyarmat legelső összeírásától, közlekedésszervezési, iparalapítási dokumentumokon keresztül jutunk el a három éves terv újpesti megvalósításáról szóló jelentésig. A település hétköznapjait szemléltető jótékonyági iratok, községi-városi testületi jegyzőkönyvek vallanak arról, hogyan gyarapodott Újpest területe, lélekszáma, ipara és oktatási intézményeinek száma. Olvas-

hatjuk milyen vitáik voltak a patronáló földesúrral, hogyan valósult meg új közintézmények építése, milyen helyi véleménykülönbségek segítettek vagy hátráltatták egy-egy fontos terv megvalósítását. Megfigyelhetjük szociális intézkedések menetét, a civil szervezetek és a sportegyesületek életét. Képet kapunk az egyház és szervezeteinek működéséről. Bepillantást nyerhetünk a II. világháború Újpestet is érintő szegénytelen eseményeiről és az élet újraindulásának momentumairól.

Tartalma egyértelművé teszi, hogy nem hiányozhat e városrész egyetlen helytörténeti kutatója asztaláról sem ez a válogatás. Az érdeklődők az Újpesti Helytörténeti Gyűjteményben és Szabó Ervin Könyvtárban is hozzájuthatnak. Újpest Önkormányzatának köszönhetően minden kerületi iskola alapvető forrásként használhatja a helytörténet oktatásában ezt a dokumentumgyűjteményt. Köszönet érte.

(sz.m.)

Ferencváros metszetein

Új kiállítás várja a kerület története iránt érdeklődőket a Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjteményben. A *Ferencváros metszetein* című kiállítás XIX. századi fa- és rézmetszetein, illetve litográfiákon ábrázolt, ismert és kevésbé ismert épületeket és látképeket mutat be.

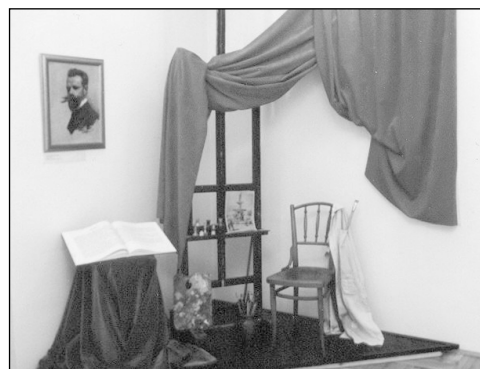
Méltán érdemli meg a figyelmet Ferencváros történetének e kimagasló időszak, hiszen ennek során alakult ki a városrészt ma is oly jellegzetes képe. Ebben a században egyre nagyobb számban épültek lakóházak, középületek, gyárak és templomok, melyek közül nem egy országos hírnévre tett szert. Ezek közé tartozik a kor legnevesebb építészei által tervezett Központi Vásárcsarnok, a Közvágóhíd, az Iparművészeti Múzeum vagy a Bakáts téri templom. Ezek az épületek nem csupán funkciójukat tekintve töltöttek be jelentős szerepet, hanem külső megjelenésükben is méltán keltek feltűnést. Nem véletlen tehát, hogy sok művész próbálta meg a maga eszközeivel bemutatni a kerület nevezetességeit.

A fényképezés feltalálása és széleskörű elterjedése előtt fa-, réz- és acélmetszettek, valamint rézkarcok és kőnyomatok segítségével ábrázoltak eseményeket, távoli tájakat, népeket, városokat vagy egyes épületeket. A fent említett technikákkal készült nyomatok főként hírlapokban, folyóiratokban, könyvekben jelentek meg, így jóval szélesebb kör számára váltak hozzáférhetővé, mint az egyedi műalkotások. Bár ezek a metszettek a rajzokkal vagy festményekkel szemben bizonyos esetekben veszítettek művészi értékükből, mégis kedveltek

voltak a kor közönsége körében.

A kiállításon többek között látható a Kálvin téri és Bakáts téri templom, a Közvágóhíd, a Közgazdaságtudományi Egyetem, a volt Mária Terézia laktanya, valamint a Gizella gőzmalom épületéről készült ábrázolás, de a tárlaton olyan, mára már eltűnt létesítmények is helyet kaptak, mint például az Elevátorház, vagy a Honvédménház. A XIX. század végére kerületünk a főváros egyik ipari központjává vált: malmok, gyárak hosszú sora húzó-

dott végig a délpesti Duna-parton, munkások ezreit foglalkoztatták a termelésüket egyre jobban növelő vas- és gépipari, vegyipari üzemek; az addig legelgetésre, zöldségtermesztésre használt területeket fokozatosan újabb és újabb iparvállalatok foglalták el. Az 1900-as évek elejére Budapest kilencedik kerületének kialakultak azon jellegzetességei, melyek meghatározták a fejlődés irá-

Enteriőr a ferencvárosi kiállításon

nyát az elkövetkező évszázadban.

A kiállítás, melyet a Helytörténeti Gyűjtemény két munkatársa, Gönczi Ámbrosus és Winkelmayr Zoltán rendezett, 2002. január 15-ig tekinthető meg.

Pestszentlőrinc – Pestszentimre 1956-ban

Több dokumentum és féltve őrzött fénykép először került a nagy nyilvánosság elé. Évtizedekig lakások rejtekén dugdosott iratok bukkantak napfényre, hogy bemutathassák a XVIII. kerületi Diákhét résztvevőinek a forradalom helyi történetét. A kiállítást összeállító és készítő dr. Schmidt Jánosné – a XVIII. kerületi Helytörténeti Gyűjtemény vezetője – valamint munkatársai abban is reménykednek, hogy a látott anyag újabb rejtekhelyeket, szekrényeket nyit meg.

A napokra bontott eseménysor történeti magyarázatát azokból a könyvekből, írásos visszaemlékezésekből válogatta az összeállító, melyek 1956 Pestszentlőrincét, Pestszentimréjét mutatják be. Sikertült több megsárgult, fényét veszített fényképet is felújítania a Dr. Széky Endre Pestszentimre Történeti Társaságnak. A lőrinci helytörténeti gyűjtemény alapítójának – Tomory Lajosnak – fennmaradt naplófeljegyzései közelebb hozták, „kisember-közelivé” varázsolták a nagy nemzetközi

visszhangot kiváltó magyar eseményeket. Az 1956-ban megindított gyűjtőmunka eredményének féltve őrzött darabja az a fotóanyag, mellyel igazolta a naplóíró mondatait. Özvegye mellett a lőrinci és imrei vezetők családtagjai, leszármazottai is felidéztek a pár nap történetét. Dr. Balogh György ügyvéd, a lőrinci Nemzeti Bizottság vezetőjének özvegye és lányai több tablón találkozhattak szerettük tevékenységével. Dr. Berczy Károly imrei orvos – eszmei vezető – 13 pontját lánya olvashatta a szakadozott papírlapról. Szóts László (Szóts Mihály a pestszentimrei események gyakorlati vezetőjének 1956-ban „disszidált” fia) Dániából érkezett haza, hogy „beltülről” mesélhesse el mi is történt azokban a napokban.

A Hunyadi Mátyás Gimnázium adott otthont az '56-

os forradalom helyi eseményeit bemutató kiállításnak. Az anyag nagyobb felét a XVIII. ker. Pedagógiai Intézet és Helytörténeti Gyűjtemény összegyűjtött dokumentumai, fényképei adták. A budapesti és országos kitekintésben a Budapest Gyűjtemény és Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtára értékeit hívták segítségül a készítő. A pestszentimrei rész dokumentumai, fotói a Dr. Széky Endre Pestszentimre Történeti Társaság kezelésében működő Pestszentimre Gyűjtemény archívumából kerültek ki.

Pándy Tamás

A kiállítás egyik tablója előtt

Schmidt hagyatéka I.

Egy közép-európai vállalkozó Budapesten: Schmidt Miksa bútorgyáros magyarországi tevékenysége és hagyatéka. – Bp.: BTM, 2001.

A Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeumában Schmidt Miksa hagyatékából rendezett kiállítás volt látható 2001 júliusától szeptember 16-ig. A kiállításához kapcsolódóan jelent meg az „Egy közép-európai vállalkozó Budapesten” c. kötet, amely Schmidt Miksáról szól. A nagyműveltségű vállalkozóról, aki épít-

tészként, bútorgyárosként, lakberendezőként, jó ízlésű műgyűjtőként a századelő Budapestjének legendás alakja volt. A Kiscelli Múzeum is Schmidt Miksának köszönheti létét: 1934-ben kelt, s 1935-ben bekövetkezett halálakor érvénybe lépett végrendeletében a fővárosra hagyta kiscelli kastélyát, s az abban fellelhető hagyatékot.

Schmidt Miksa, aki 1895-ben testvérével megörökölt-

te Fridrich Otto Schmidt bécsi bútorgyáros – 19. sz. végén Monarchia-szerte ismert – jelentős építészeti, belsőépítészeti, lakberendező cégét, 1861-ben született Bécsben. Budapesti cégét 1902-ben alapítja, majd ide is költözik, és 1911-ben vásárolja meg az egykori (s akkor már katonai raktárként használt) trinitárius kolostort Kiscellben. A kolostort részben átalakítva bútorminta-kollekciójának bemutató területeként, műgyűjteményének kis házmúzeumaként használta, s hagyta berendezésével együtt a fővárosra. Többek között ennek a hagyaték-

nak a hányatott sorsával ismerkedünk meg a kötetben, hiszen csak 1997-től kezdik feldolgozni a Schmidt-örökség Kiscellben fellelhető dokumentumait, pl. a tervrajzokat, fotókat. Ezeket 98-tól restaurálják a megmaradt bútorokkal együtt, az érdemi kutatómunka azonban csupán 1999-ben indul nemcsak budapesti, hanem bécsi kutatóhelyeken: kezdetben 3, majd 5 fős kutatócsoporttal. A kutatás eredményei láttak napvilágot ebben a kötetben. (Folytatása következő számunkban – a szerk.)

Gali Ágnes

Számunk szerzőiről

Ádám Ferenc tanár, Erdős Renée Ház

Beleznay Andor tanár, az Albertfalvi Helytörténeti Gyűjtemény és Iskolamúzeum vezetője

Bóta Piroska, az Alsórákoszi Közművelődési Egyesület vezetője

Gábrriel Tibor történész, a Budapesti Honismereti Társaság titkára

Gali Ágnes könyvtáros, Budapesti Történeti Múzeum

Karacs Zsigmond történész, a Budapesti Honismereti Társaság alelnöke

Krizsán Sándor, a Közlekedési Múzeum gyűjteménykezelője

Pándy Tamás üzemérnök, a Dr. Székely Endre Pestszentimre Történeti Társaság elnöke

Dr. Rédey Pál, evangélikus lelkész, a Budapesti Honismereti Társaság elnöke

Szöllősy Marianne történész, az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény vezetője

A Budapesti Honismereti Társaság köszönetét fejezi azoknak a szerzőknek, akik tiszteletdíjokról lemondva segítették a kiadvány megjelenését.

„A hely, ahol élek”

Ezzel a jellegével hirdetett pályázatot a XII. kerület, azaz a Hegyvidék Önkormányzata és a helyi egyesületeket összefogó Polgári Tömörülés, megvalósítását Gonda Attila felügyelte. Az értékelésnél szerencsém lehetett a háromtagú zsűri munkájában, Bánki Iván filmrendező és Kahlich Endre helytörténész mellett részt venni. A beérkezett 24 pályamű komoly és termékeny vitára készítetett bennünket, mire eljutottunk a sorrend megállapításához. Aligha lehetett az ezredévi ünnepek keretében felemelőbb mozzanata a Budapest XII. kerület névfelvételehez kötődő rendezvényeknek, a Hegyvidék lakosságát teremtő gondolatokra serkentő és ragaszkodását erősítő pályázat február 26-i eredményhirdetésénél. Dr. Mitnyan György polgármester méltatása után a zsűri tagjai értékelték a dolgozatokat és dr. Salamin András Polgári Tömörülés elnöke fejezte ki elismerését, majd a díjak átadása következett.

A dolgozatok sokszínűen, változatos műfajú feldolgo-

zásban foglalkoznak a múlttal, de kivillannak belőlük a jelen problémái és a jövő lehetőségei. Ifjú barátaink örvendtes, hogy nemes munkára adták a fejüket, reméljük első próbálkozásaikra majd évek múltán is szívesen emlékeznek. Kategóriájukban első lett a biztató ígéretnek tűnő Siklósi Dóra és Bunyeuácz Katalin szerzőpáros zugligeti iskoláról szóló dolgozata. Varga Zsuzsanna második díjat nyert a Szent János kórház bemutatásával. A harmadik, Mokos Dorottya a Magyar Iparművészeti Egyetemről írt. Míg a különdíjas Mozsár Péter a Csermely úti óvodához kötődő emlékeit elevenítette fel. Mindnyájan a Zugligeti Általános Iskola tanulói az ifjú pályázók, köszönet érte a tantületnek.

Izgalmas gondolatokat hoztak a felnőttek pályamunkái. Alig ismert és rendkívül fontos témaköröket elevenítettek fel. Az elsődíjas Kalakán László sokoldalúan, alapkutatásokra épülve az 1944–45 évi ostromnak a Hegyvidéket

érintő eseményeit mutatta be. A második, Kérész Gyula a messze múltba vezet bennünket a kerület régészeti ismertetésével. A megosztott harmadik díjban részesült Rosch Gábor, aki a századforduló jelentős alkotásai: a Vöröskereszt Kórház és a Testnevelési Főiskola értékeiről lebbenti fel a fátylat, valamint Szatucsek Tibor kinek jóvoltából a Hegyvidék temetőiben kalandozhatunk. Kiemelt különdíjat oszthatunk ki: Dormány Juditot az a ház ihlette meg ahol lakik, így döbbsentünk rá arra, mennyi érték vár megőrzésre és felújításra. Dr. M. Telkes Margit egy hegyi lakóház kertjében történtek alapján idézi fel az 1945-ös kitérés egy napját: Felémelt kezek, dörrenések, csönd! Dr. Spánik Ágoston dolgozatát szintén az ostromról, „Vae victis” Jaj a legyőzötteknek! – már csak posztumusz nyújthatta be az unokája. A pályaműveket a Városmajor utcai Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény és Kortárs Galériában a jövőben bárki megtekintheti.

Karacs Zsigmond

Rubindiplomás helytörténész

Díszpolgár a XV. kerületben

Fővárosunk egyik ismert építész, László György idén 105 éves. A hazai vasbeton szerkezetek tervezőjeként

László György

névéhez fűződik a Régi Fóti úti evangélikus templom, a székesfehérvári Prohászka-templom és több más fővá-

rosi templom tervezése. A Gellért-hegyi víztározó tervezése szintén neki köszönhető. Rákospalota főépítészeként 1945 után sokat tett a romos városrész újjáépítéséért, vízellátásának kiépítéséért. Az Építéstudományi Egyesületnek napjainkban is tagja, rubindiplomáját nemrég vehette át a Műszaki Egyetem rektorától.

Irigylésre méltó szellemi alkotókészségét mutatja, hogy két éve írta meg a Rákospalota vízellátásáról szóló helytörténeti monográfiáját – napjainkban első világháborús leveleit rendezti sajtó alá. Budapest XV. kerületének Önkormányzata díszpolgári címmel tüntette ki tevékenységéért.

(g.t.)

Liptói kőművesek Budapesten

A Budavári Palota E épületében a Budapesti Történeti Múzeum november 15-én ismét egy érdekes kiállítást nyit meg. A Szlovák Kulturális Hetek keretében, a Szlovák Nemzeti Múzeummal együttműködve kerül sor a „Liptói kőművesek Budapesten” elnevezésű kiállítás megvalósítására.

Gratulálunk

A Budapesti Honismereti Társaság két tagja részesült Szent István napján magas állami kitüntetésben.

A nemzettudatot elmélyítő honismereti mozgalom elindításában és működésében játszott meghatározó szerepéért, a magyar történelmi múlt emlékeinek ápolásáért, egész életútjáért dr. Kanyar József állami dí-

jas levéltárosnak, a történettudomány doktorának a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztje (polgári tagozata) kitüntést adományozták.

Gavlik István, a Kossuth Szövetségben végzett munkájának elismeréseként a Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt kitüntetést kapta meg.

Felelős szerkesztő: Gábrriel Tibor
Kiadja a Budapesti Honismereti Társaság
(1043 Budapest, Berda József u. 48., tel.: 370-0652) és a
Budapesti Történeti Múzeum
Nyomás: Kolofon Kft., ISSN 1418-4273

A tudás forrásai

Művelődéstörténeti vetélkedő – diákoknak

A Honismereti Szövetség, a Magyar Nemzeti Múzeum és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma vetélkedőt hirdet középiskolás diákok (gimnázium, szakközépiskola, szakmunkásképző intézet) számára a 2001-2002-es tanévre, „A tudás forrásai” címmel.

A vetélkedő célja, hogy az ifjúság nemzettudatában, hazafias gondolkodásában, a magyar művelődés iránti elkötelezettségében minél nagyobb szerepet kapjanak a nemzet évezredes művelődésének, közművelődésének építőköveit hordozó múzeumok, könyvtárak, levéltárak.

A vetélkedőre háromfős csapatok jelentkezhetnek 2001. november 30-ig a Honismereti Szövetségnél (1370 Budapest, Pf. 364.)

Jelentkezési Lap a fővárosi vetélkedő lebonyolítójánál, a Budapesti Honis-

mereti Társaságnál (1043 Budapest, Berda József u. 48.) igényelhető. A jelentkezésnél kérjük, tüntessék fel a küldő iskola, művelődési intézmény pontos címét, a csapat névsorát, a felkészítő tanár, szakkörvezető nevét.

A fővárosi döntőbe a feladatfüzet eredményes megoldása alapján jutnak be a csapatok. A feladatokról, a vetélkedő fordulóiról (fővárosi, területi, országos döntő), időpontjairól a jelentkezés visszaigazolásakor tájékoztatjuk a csapatokat. A vetélkedő legeredményesebb csapatai értékes díjazásban részesülnek. A vetélkedő céljával egyetértő civil szervezetek, alapítványok, intézmények, egyének csatlakozását és támogatását szívesen fogadjuk!

Budapesti Honismereti Társaság

„Pestszentimréért”

A Pestszentimre Napok keretében november 8-án került sor a Pestszentimréért díjak átadására – a díjat alapító Dr. Székely Endre Pestszentimre Történeti Társaság éves közgyűlésén. Orosz Györgyné címzetes iskolaigazgató iskolai és helytörténeti tevékenységéért; Szóts Mihály vegyészmérnök, a kiscsardapárt háború utáni elnöke, az 1956-os nemzeti bizottság helyettes vezetője életművéért és az 56-os dokumentumok megőrzéséért; Endrédi Jánosné pestszentimrei referensi munkájáért; Molnár Ottó grafikusművész gazdag életművéért kapta meg a bronzból készült emléklapoktat.

F.: Budapesti Honismereti Társaság

1043 Budapest,
Berda József u. 48.

Ingyenes lapunk kereskedelmi forgalomba nem kerül, megtalálható a budapesti kerületek múzeumaiban, helytörténeti gyűjteményeiben és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi fiókjai-ban. Megjelenését a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Nemzeti Kulturális Alapprogram Közművelődési Kollégiuma, a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány „Karácsony Sándor emlékére” Szakalapítványa és a budapesti kerületek önkormányzatainak támogatása teszi lehetővé.